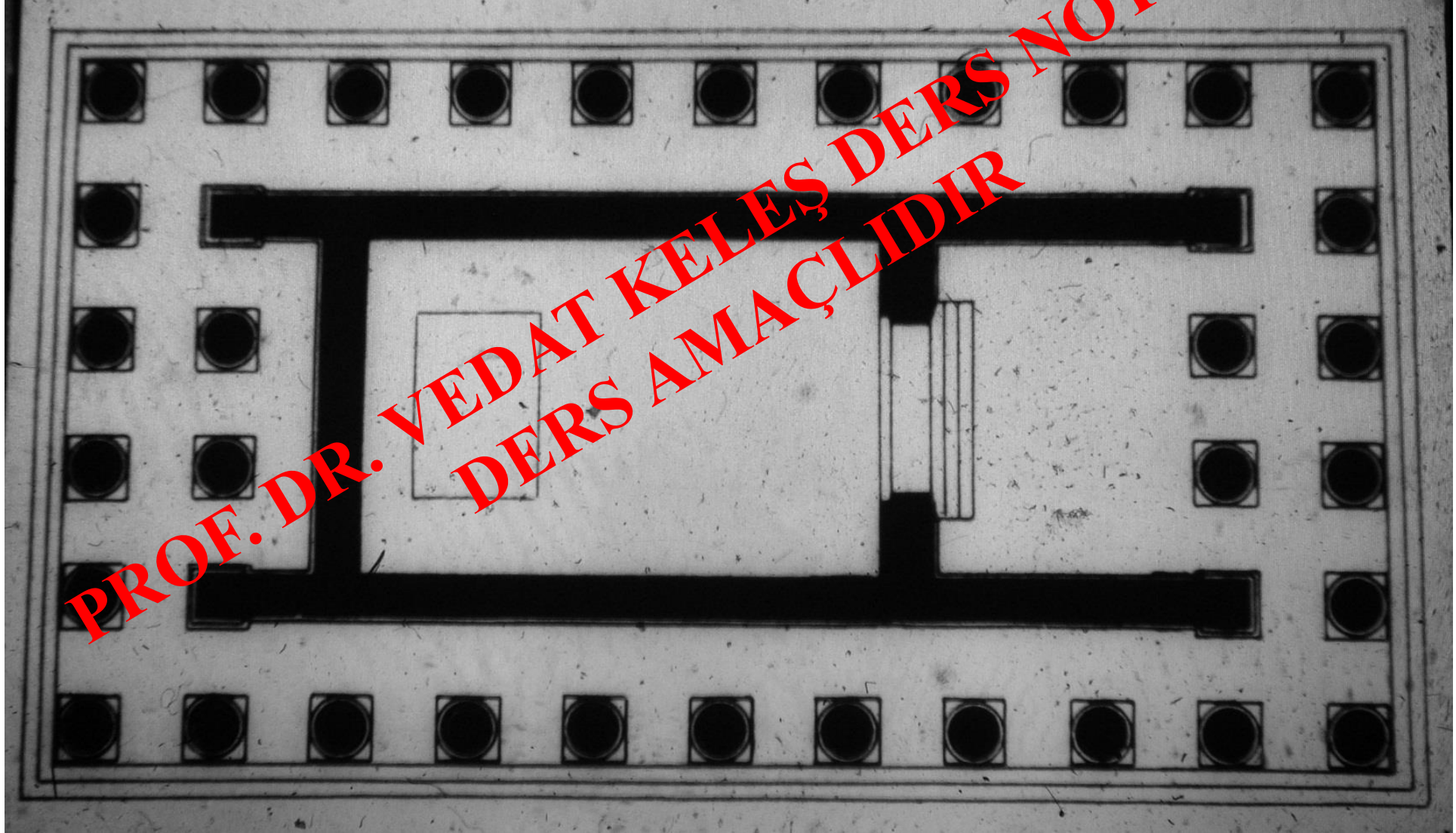

4.1. PRIENE, ATHENA POLIAS TAPINAĞI

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

- ❖ Priene agorasının kuzey batısında yer alan yerleşim adası üzerine kurulmuş Athena Polias temenosu, kent tasarında izlenen genel yapılanmaya göre, denizde 96.76 m. yükseklikteki bir duz set üzerine oturtulmuştur. Doğudaki dar sokağa açılan, Augustus Dönemi'nde yapılmış 7 basamaklı bir propylonla temenosa giriş sağlanmaktadır. Amphiprostylos tarzda düzenlenen propylonun önünde ve arkasında dörder ionik sütun bulunmaktadır.
- ❖ Propylonun gerisinde yer alan tapınak ile aynı eksen üzerine kurulmuş "U" tipi sunak, İö.2.yy ortalarında tasarlanıp, yapılmıştır. Sunağın alt bölümünde Bergama heykel okulu etkisinde kalınarak, Zeus Sunağı'nda olduğu gibi, Tanrılar-Devler Sarayı'na (Gigantomakhia) yansıtan metoplar halinde düzenlenmiş friz kuşağı yer alıyor. Kapadokya Kralı Orophernes, kardeşi Ariarathes'den kaçırdığı 400 talentlik Krallık hazinesini İö.158'lerde Prienelilere emanet bırakıyor. Prieneliler de daha sonra hazineyi Orophernes'e geri veriyorlar. Bunun üzerine Orophernes, sunağın yapımı sırasında parasal yardımlarda bulunuyor.
- ❖ Tanrıça Athena'nın "Polias" (kentler kuran) özelliğine adanan tapınak, antik kaynakların belirttiğine göre, Anadolu'nun ünlü mimar PYTHEOS'un bir eseridir ve Hellenistik dönemin yeni mimari özelliklerini yansıtmaktadır. 3 basamaklı krepis üzerinde yükselen yapı 6x11 sütunlu ionik bir peripterostur. 19.55x37.20 m.lik stylobat üzerine yerleştirilmiş tapınak, ilk kez İon mimarisinin matematiksel kurallar, ölçülülük, uyum ve orantı ile sağlanan temel güzelliğini ortaya koyuyor.

Tapınağın ortaya koyduğu mimari özellikler, daha sonraki birçok tapınağı da etkisi altında bırakıyor. Tapınağın etki alanı içinde kalan yapılar arasında Teos Dionysos, Sard Artemis Kybele ve Magnesia Zeus Sosipolis ile Artemis Leukophryen Tapınağı da bulunuyor. Tapınaktaki yeni mimari anlayış, tümüyle Pytheos'a mal ediliyor. Öyleki mimar Pytheos, matematiksel kural ve ölçülülükte sadece tapınakla yetinmiyor, kent planını da etkiliyor. İonyayı ve ion mimarisini matematiksel kurallara ve ölçülere uymayı, uzun süre bölgede hissedilen Pers istilası geçiktirmiş olmalı. İonya'da bu çağı açan mimar ise, Pytheos'dur.

İö.350-330 tarihleri arasında (Bodrum) Halikarnasos'taki Mouseleum'u bitiren ve ardından Priene'ye gelen Pytheos, aslında matematiksel kurallar, ölçülülük ve orantıyı, ilk mouseleumda uyguluyor. Başlangıçta Atina'da ion mimarisinin etkisi ile hareket eden Pytheos, matematiksel ölçülülüğü ion mimarisine uyguluyor. Vitruvius'dan öğrendiğimize göre Pytheos, kendi mimari anlayışı üzerine bir de kitap yayınlıyor. Athena Polias Tapınağı'nın tüm mimari öğelerini belirli oranlarda kurallaştıran Pytheos, 7.60 x 35.50 metrelik peristasisi 6x6 ayaklık (1.70x170 m.) karelere ayırıyor. İşte bu 6x6 ayaklık kareler, tapınak tasarımının oluşturulmasında esas alınıyor.

- ❖ Peristasis sütunlarının her biri kareye oturtuluyor, aralarında bir kare boşluk bırakılıyor. Ante başlıkları da bir kareye oturtuluyor. Pronaos, sella ve epistodomosta da aynı ölçünün uygulandığı görülüyor. Peristasis 60x120 ayak oranını sahip, naos 50x100 ayak (29.48 m.) ölçüsü ile kutsal ölçüyü yakalıyor. Duvar kalınlığı ise, 4 ayak olarak düzenleniyor. Sella 11.80x29.48 m (50x32 ayak), pronaos 30x32 ayak ve epistodomos da 12x32 ayaktır. Naos, peristil sütunlarından bir kare (6x6 ayak) içeriye yerleştiriliyor. Böylece tapınağın bütün mimari elemanları, katı matematiksel oranlara bir uyum içinde tasarlanıyor. Tapınaktaki opistodomosun varlığı da, ion mimarisi açısından bir yenilik olarak karşımıza çıkıyor. 3.53 m.lik opisthodomosa göre daha derin tutulan pronaos, ön kısmın vurgulanması açısından Arkaik ion mimarisinde var olan bir geleneği sürdürüyor. Tapınağın toplam yüksekliği sella uzunluğunda olan 50 ayak olarak düzenlenmiştir. Bu ölçünün 43 ayağı sütun yüksekliğine, 7 ayağı üst yapıya ayrılmıştır. Bezemeli kısımları mavi ve kırmızı renklere boyanan tapınağın esas malzemesi, yerel mykale mermeridir.

PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI

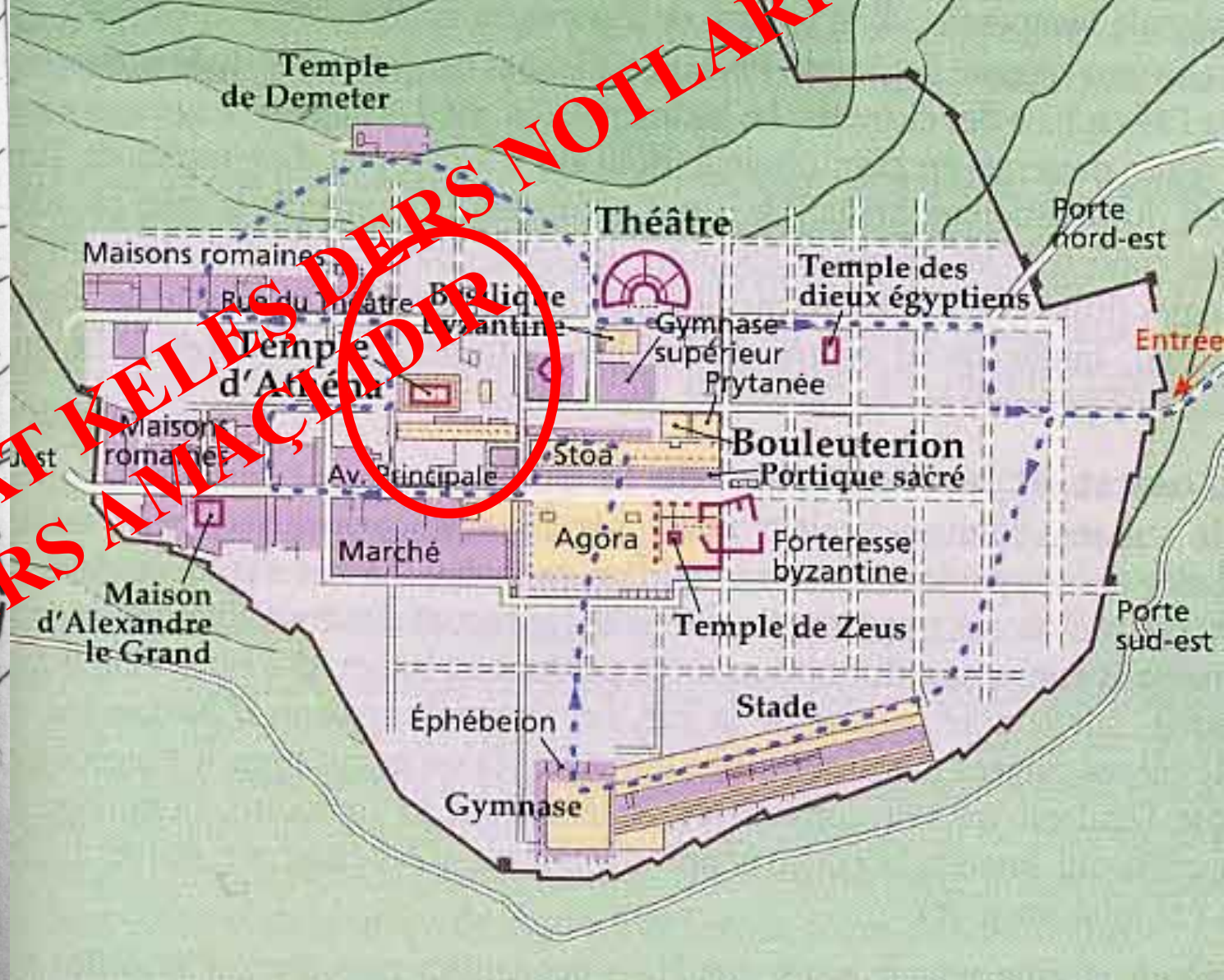
Mimar Pytheos'un Athena Polias Tapınağı'yla ion mimarisine getirdiği yenilikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

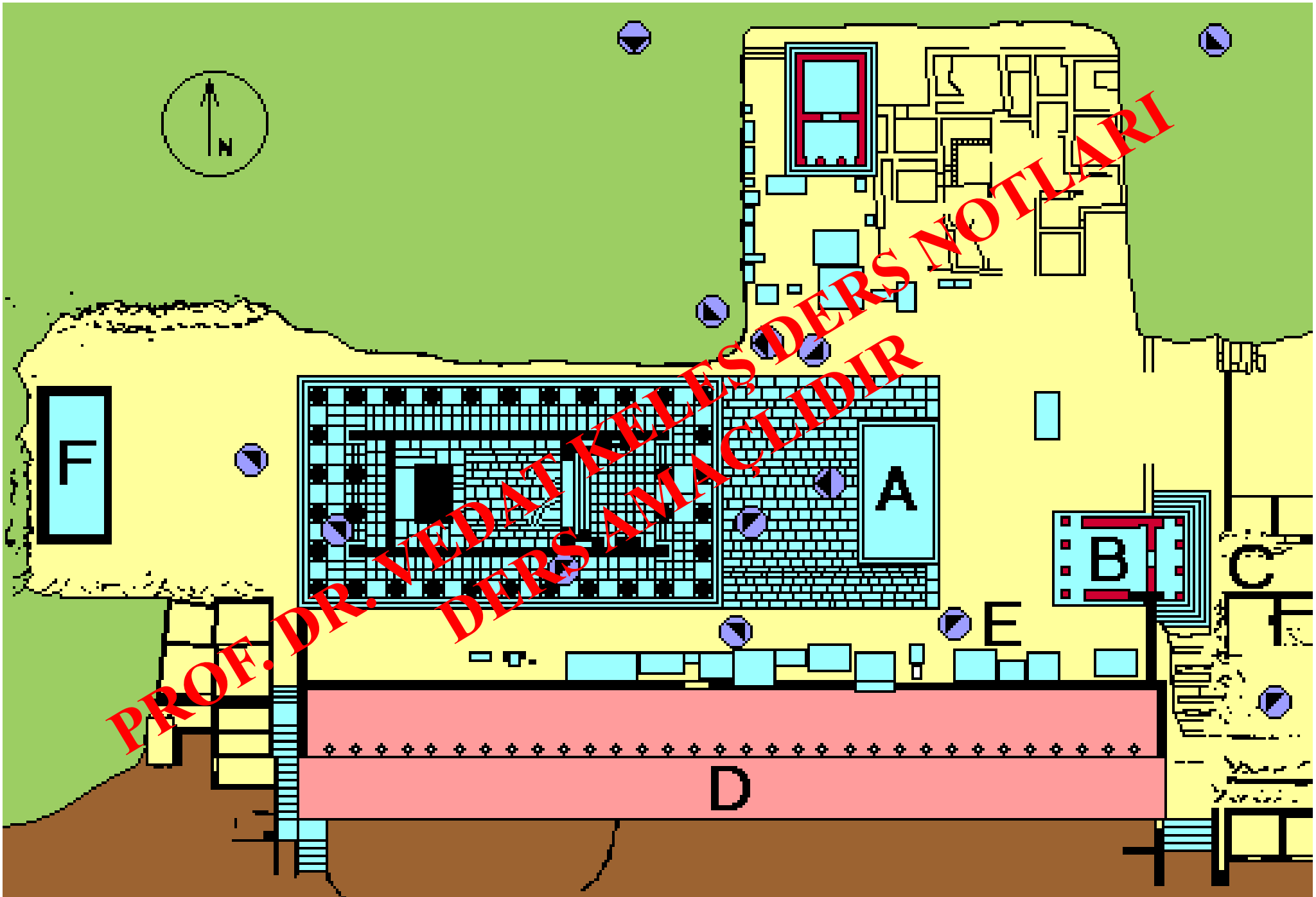
1. Matematiksel kurallara ve orantı ölçülüğe tam bağlılık,
2. Düzset uygulaması,
3. Pronaos ve opistodomosda ikişer ante sütununun bulunması,
5. Ante uçlarının kare blok şeklinde düzenlenmesi,
6. Peristasis sütunlarının eşit aralıklarla yerleştirilmesi.

Tasarı açısından ele aldığımızda, Didyma Apollon Tapınağı, Sard Artemis Kybele Tapınağı ve Teos Dionysos ile Magnesia Zeus Sosipolis ve Artemis Leukophryen Tapınağı'ndaki matematiksel kurallara bağlılık, orantı ve ölçülülük, Pytheos'tan etkilenmiştir. Tapınak tasarında karşılaştığımız en önemli ion özelliği, pronaosun opisthodomosun üstüne tutulmasıdır. Böylece mimar daha önce var olan derin pronaos ve selladan oluşan planı, derin pronaos (4 sütun aralığı), sella (8 sütun aralığı) ve köreltilmiş opistodomosla (1 sütun aralığı) ortaya koyuyor. Bütün tapınaklarda olduğu gibi, sellanın arka kısmında 3 sütun aralığı genişlikte kült heykel kaidesi yer alıyor. Kapadokya Prensi Orophernes'in tanrıçaya sunduğu kült heykel, Athena'nın "Athena Parthenos" tipini yansıtmaktadır. Ancak onun yarısı kadar büyüklükte olan heykelin toplam yüksekliği 6.50 m. olarak hesaplanıyor

- ❖ Üç basamaklı krepis üzerinde yükselen tapınakta, Anadolu efes tipi kaide üzerine yerleştirilen sütunun boyu 12.65 m.dir. bu ölçü sütun çapının 10 katına denk düşmektedir. Sütunların üzerinde bıçak sırtı şeklinde düzenlenmiş 24 yiv vardır. Arşitravdan simaya kadar olan yükseklik, selanın boyuna eşit gelmektedir. İonik sütun başlığında volüt göbeği kapalıdır; ekinusun altında astragal, abakus üzerinde ise, lesbos kyma bezemesi bulunmaktadır. Arşitrav birbiri üzerinden taşan üç sima ile süslenmiştir. Arşitrav üzerindeki üst yapı elemanları, sırasıyla, astragal, yumurta dizisi, dış sıra (geisipodes), şerit band, astragal ve yumurta dizisinden oluşmaktadır. Daha üstte ise, yatay geison, islan başı çörtenler ve bitkisel motiflerle bezenmiş sima yer almaktadır.
- ❖ Kazılar sonrası ele geçen kalıntılara göre, tapınağa İö.350'ler de başlanmış, 330'lar da batı kısmı dışında, diğer kısımları bitirilmiştir. Yazıtlara göre tapınağın doğu bölümü Büyük İskender tarafından tamamlattırılmıştır. Naos'un güney antesi üzerindeki yazıtta, "Kral İskender, tapınağı Athena Polias'a sundu" ibaresi geçmektedir. Antik kaynakların ifade ettiğine göre Büyük İskender Doğu Seferine çıktığında, Didymadan sonra buraya da uğrayıp yardım etmiştir. Tapınağın batı yarısı ise, İö. 2. yy. içinde Kapadokya Prensi Orophernes'in yaptığı yardımlarla tamamlanmış olmalıdır.
- ❖ Yazıtlardan Roma döneminde de kullanıldığını öğrendiğimiz tapınakta, bu dönemde Tanrıça Athena'nın yanında Augustus da saygı görmüş: İmparatora ait bir kült heykeli tapınak sellasına yerleştirilmiştir. Hellenistik mimari için çok önemli yapı, Roma çağında yaşanan bir depremle yıkılmış ve günümüze ancak kalıntıları gelebilmiştir.

PRIENE KENT TASARI ÜZERİNDEKİ TAPINAĞIN YERİ

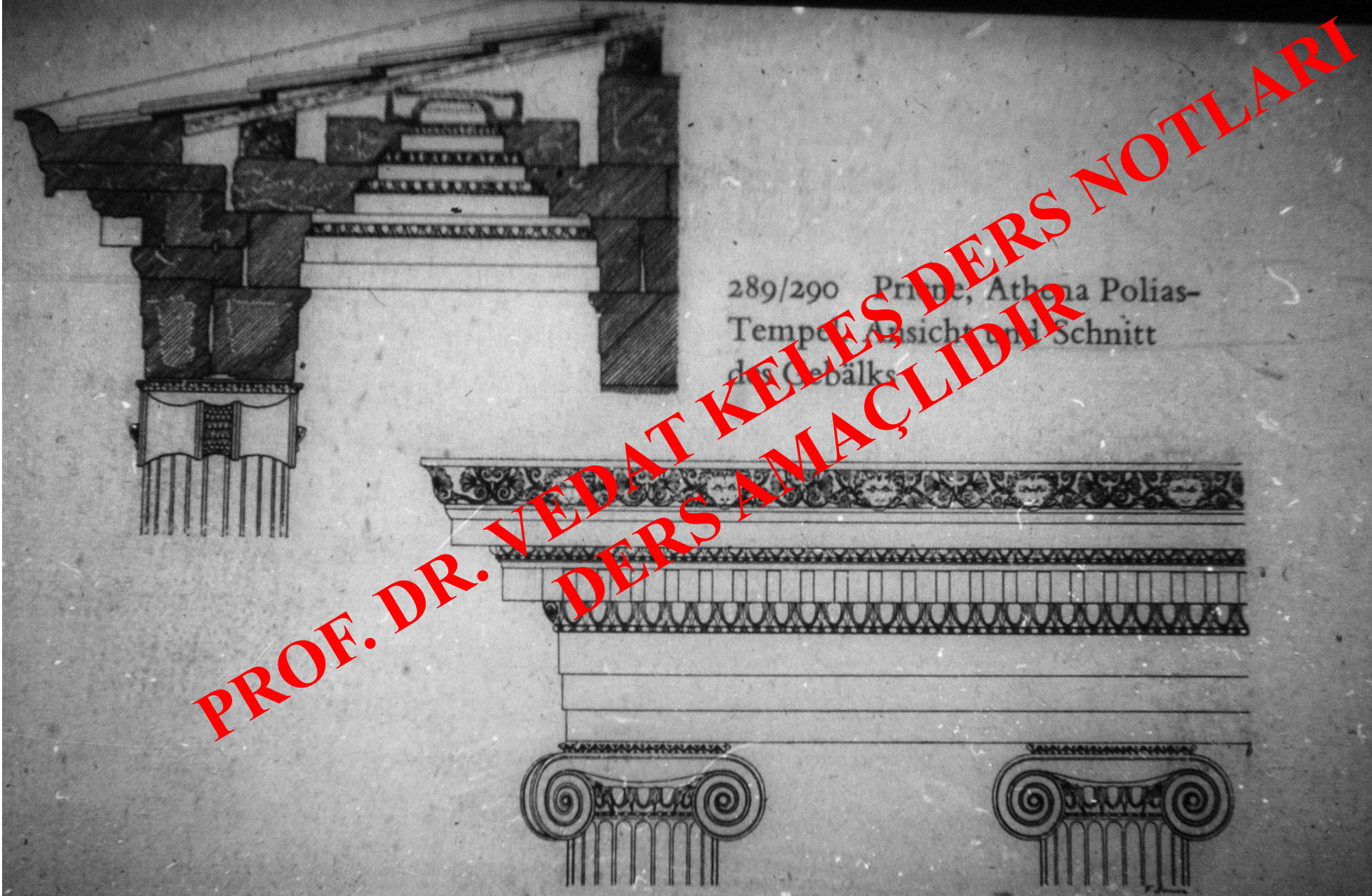
PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PRENE KENT MAKETİ

ÜST YAPI

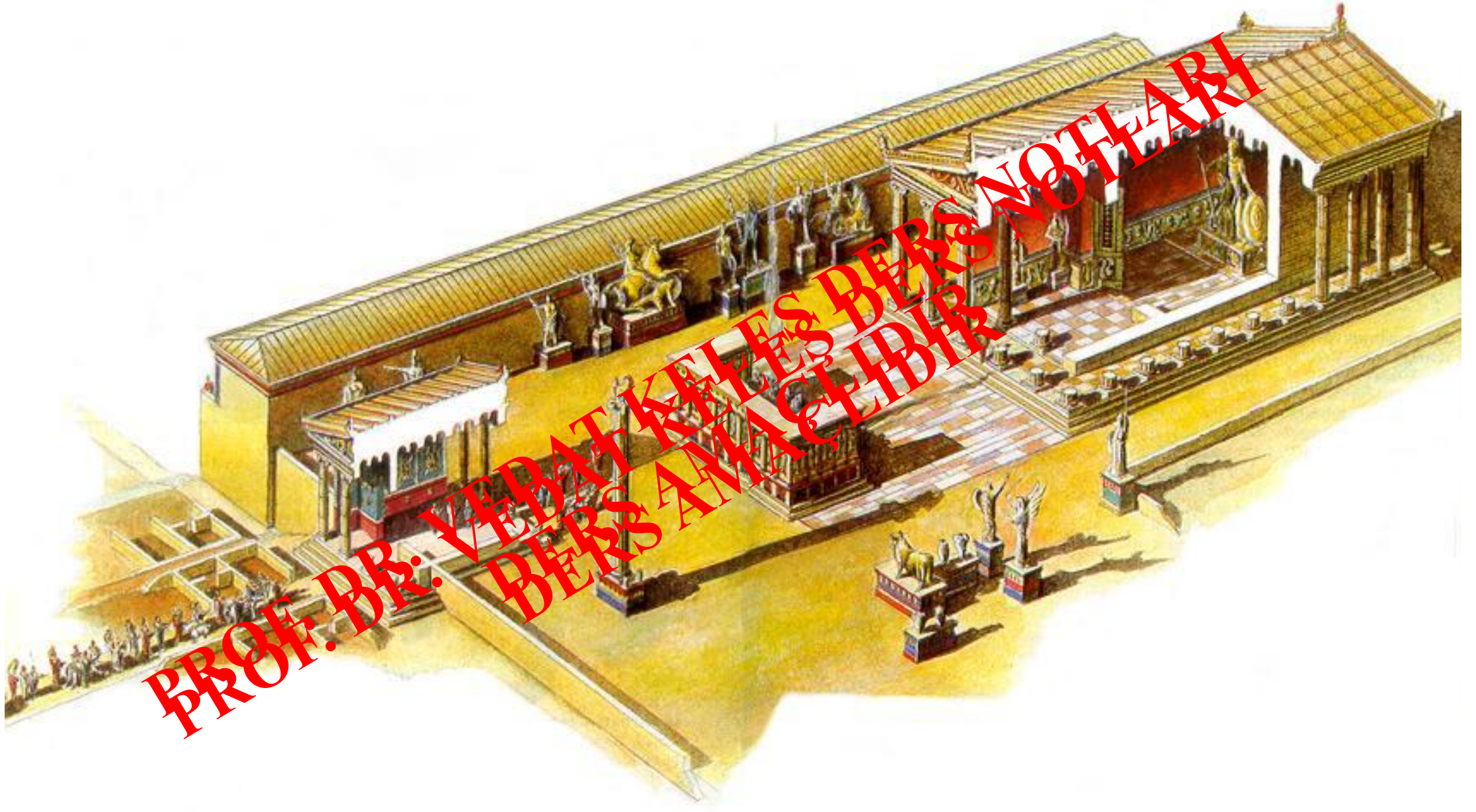

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

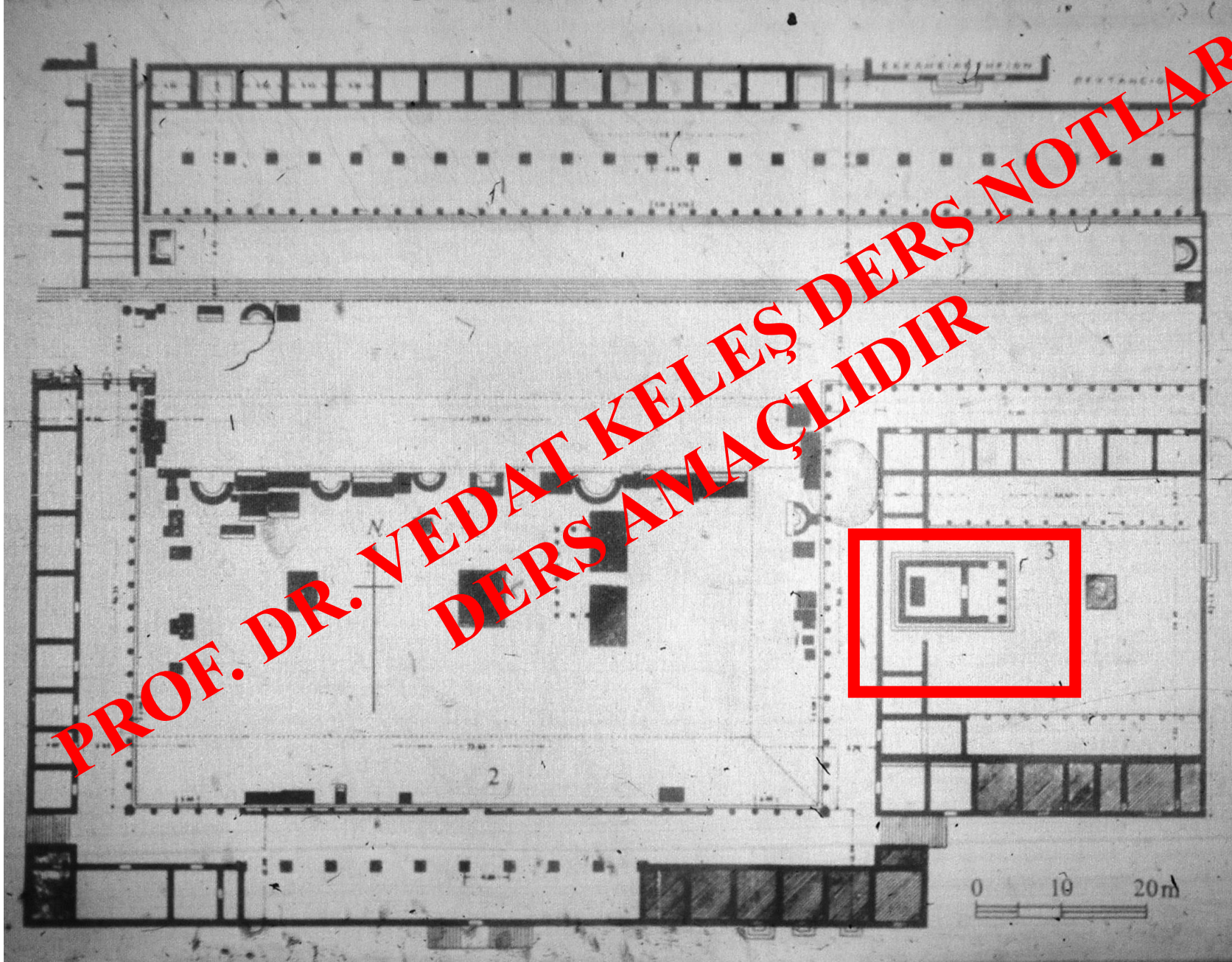
PROF. DR. VEDAT KELES DERS NOTLARI
DERS AMCLIDIR

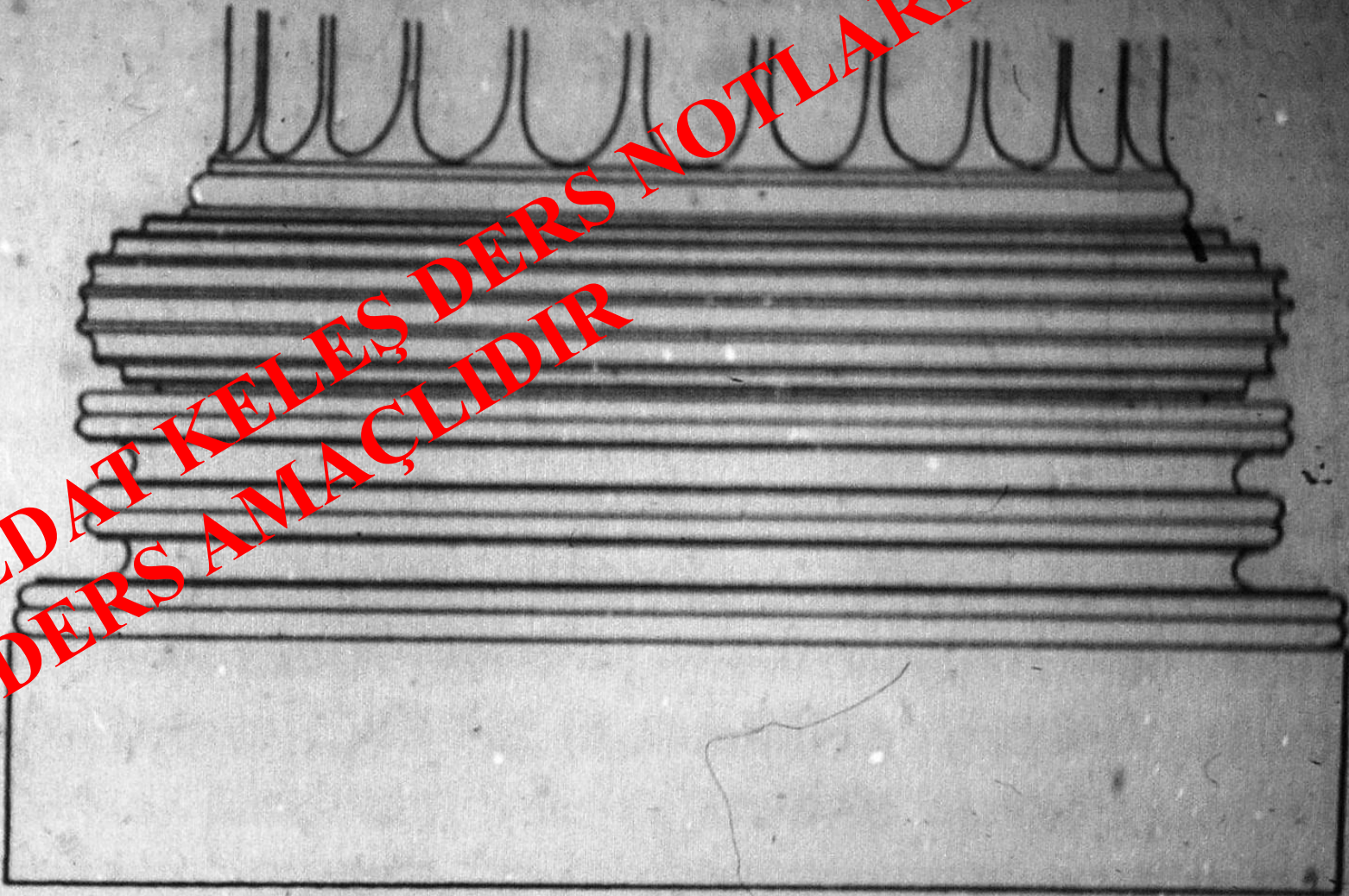
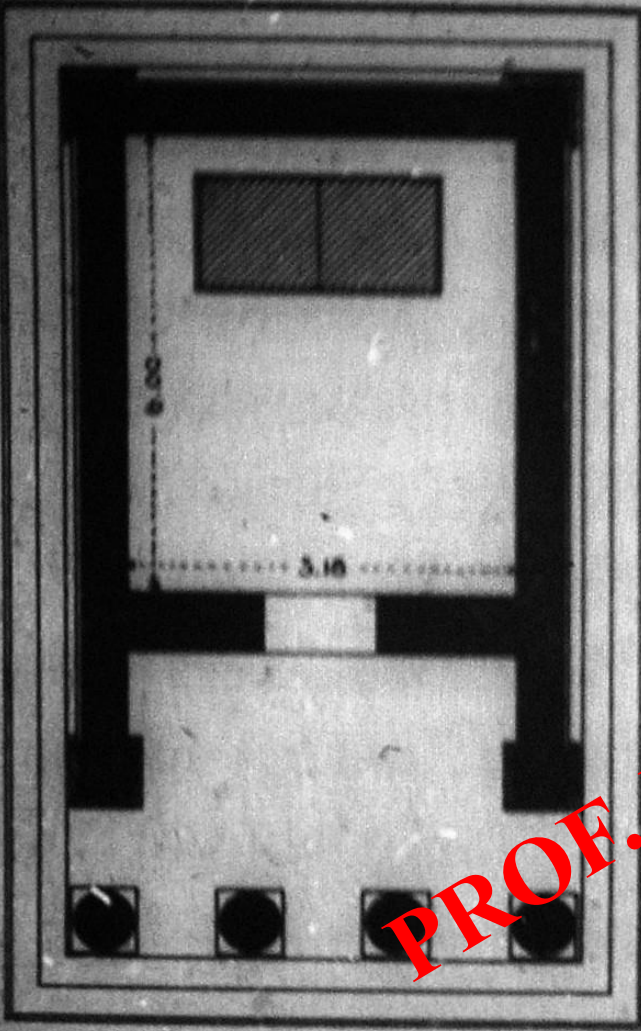
PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

ÖN CEPHE YENİDEN KURMA DENEMESİ

4.2. PRIENE, ZEUS OLYMPIOS TAPINAĞI

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

- ❖ Bazı kalıntılarıyla günümüze kadar gelebilen Zeus Olympios tapınağı, kent merkezindeki agoranın güney-doğu stoası bitişğinde yer alıyor. Etrafı temenos duvarıyla kuşatılmış temenosun batısında agora, dükkanlar ve ana caddesi, güneyinde yine dükkanlar bulunuyor. Temenos doğudan dar bir sokağı açılıyor. Temenosun kuzey ve güney kısımlarında iki büyük stoa yer alıyor. Önünde bir sunak olan ve Zeus'un adalet dağıtıcı özelliğine adanan tapınağın girişi de doğuya bakıyor. Kent tasarına uygunluğu nedeniyle, tapınak ve çevre yapılarının İö.3 yy içerisinde yapıldığı sanılıyor. Temenosun gerisine çekilmiş, 3 basamaklı krepis üzerine yerleştirilen tapınak, ionik bir prostilostur. Bugün sadece temelleri kalmış tapınağın stylobat ölçüsü 8.50x13.50 m.; sella ise, 6x5.20 m.dir. Aynı tasarda yapıları çağdaş olarak, Bergama Demeter temenosunda ve Didyma Apollon tapınağındaki naiskosta görüyoruz.
- ❖ Pytheos etkileri altında yapılan tapınağın üst yapısı, ion tipli (efes) altlıklar üzerine oturtulmuş, önündeki 4 sütunla arkadaki pronaosa geçiş verilmiştir. Pronaos'un arkasında, içerisinde dikdörtgen heykel kaidesi yer alan sella bulunuyor. Antik kaynakların bildiğine göre, tapınağın Zeus'a adanmasına karşın, Hera'da burada saygı görüyor. Heykel kaidesinin ikiye bölünmüş olması bunu belgeliyor

5. MAGNESIA, KUTSAL ALANLARI

- ❖ Magnesia, Büyük Menderes nehrinin hemen kuzeyine, Kuzey Hellas'daki Magnesia'dan göçen Aioller tarafından kurulmuştur. İlk yerleşim İ.Ö.1. binin başlarına kadar uzanmaktadır. Kent bir süre, Lydia Kralı Gyges'in (İ.Ö.680-652) egemenliği altında kalmış, 650'lerdeki Kimmer istilasıyla yakılıp yıkılan kent Miletlilerce yeniden kurulmuş; İ.Ö.530'larda da Kenti, Persler ele geçirmiştir. İ.Ö.400'den 398'lere kadar, Kent'e Spartalılar hakim olmuş, bu sırada yaşanan sel sırasında, **Komutan Thibron**, kenti eski yerinden şimdiki yerine taşımıştır. Seleukuslar, ardından da Attaloslar (189-133) döneminde Magmesia gelişmeye başlamıştır. İ.Ö.87'lerde Roma'nın yanında yer alan kent, daha sonra bağımsızlığına kavuşmuştur. Bizans Çağı'nda ise burası bir piskoposluk merkezi olmuştur.
- ❖ Magnesia'daki ilk kazılar, 1891-1893 yılları arasında C.Humann tarafından gerçekleştirilmiş, uzun süreden sonra 1984'te kazılar, O.Bingöl tarafından yeniden başlatılmıştır. Yapılan kazılarda ortaya çıkartılan yapılardan sadece Artemis Leukophryen Tapınağı kalıntıları günümüzde görülebilmektedir. Kentteki diğer pek çok yapı Lethaeus nehrinin taşıdığı çamur tabakasıyla örtülmüştür

5.1. MAGNESIA, ZEUS SOSİPOLİS TAPINAĞI

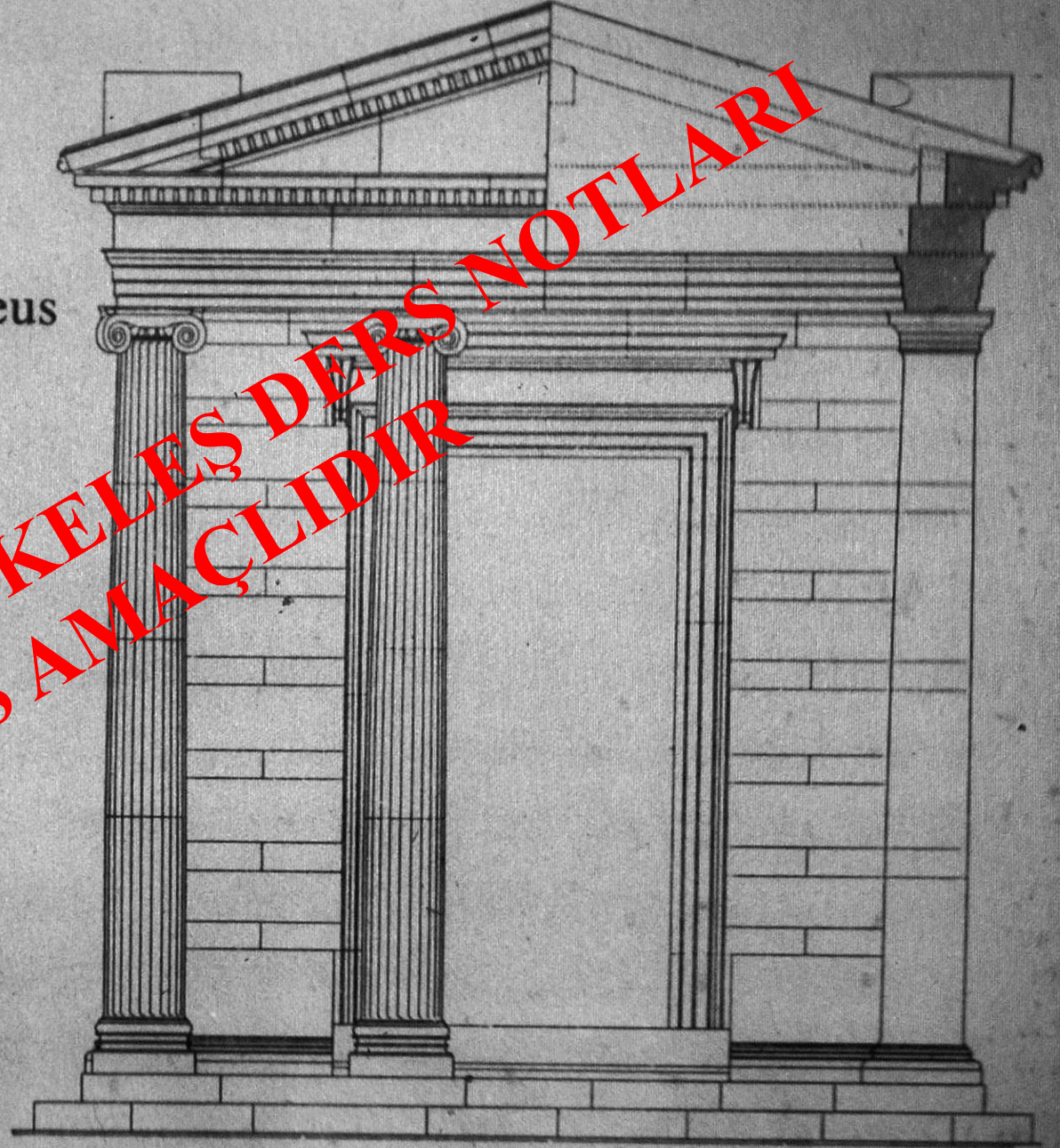
PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

- ❖ Magnesia'daki tapınakların ilkini, Magnesia agorası orta avlusu içinde bulunan küçük yapı oluşturmaktadır. Zeus'un kent koruma özelliğine adanan tapınak, 7.38x15.81 m. lik stylobat boyutlarında, batıya yönelmiş bir prostylostur. Beyaz mermerden inşa edilmiş tapınak, İö.2.yy Hellenistik dönem mimarisinden bilgi vermesi nedeniyle önem taşıyor. Antik kaynakların bildirdiğine göre tapınak Pytheos'tan sonra Anadolu'nun yetiştirdiği en büyük mimar olan, **HERMOGENES** tarafından yapılmıştır.
- ❖ Üç basamaklı krepis üzerinde yükselen tapınak, derin pronaos, sella ve arkadaki köreltilmiş opisthodomostan oluşuyor. Sütun aralığı hesabının esas alındığı tapınakta, pronaos ve sella 3'er; opisthodomos ise, 1 sütun aralığı derinliktedir. Pronaos 5x5.65 m., sella 5.15x5.65 m. ve opistodomos da 2.50x5.65 m. ölçüyle düzenlenmiştir. Tapınakta, pronaosun tapınak genel tasarında üstün tutulmasını ve opistodomosun köreltilmiş olmasını Ene Athena Polias'dan alınmış Pytheos etkisi olarak kabul ediyoruz. Pronaosun üstünüğüyle, tapınakta bir birlik ve oran sağlanmıştır.

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS AMACLIDIR

- ❖ Tapınakta öndeki iki dış sütun arası 6.35. m., sütun yüksekliği de, 6.35 m.dir. Bu ölçü Pytheos'la benzerdir. Böylece matematiksel kuralların ve ölçülülüğün uygulandığı tapınakta, tasarıma bir birlik sağlanmıştır. Naos duvarı attik kaide tipinde düzenlenmiştir. Tapınakta sütun yüksekliğinin çapa oranı, 1:9.5 dir. Sütun kaideleri Priene'deki gibi efes tipidir ve sütunlar üzerinde 24 derin yiv bulunmaktadır. Buradaki ion başlığının Priene'den farkı, volütlerin orantısının bir düğme şeklinde kapatılmış, olmasıdır ve bu, geç özelliktir.
- ❖ Tapınakta Hermogenes'in gerçekleştirdiği yenilik, Pytheos'un tasarıma getirdiği ölçü ve denge alınmış, matematiksel kurallara bağlanmıştır. Üst yapıda bezeme ön plana çıkarılmış; kabartması olmasa da bir friz yeri hazırlanarak ion mimarisine yansıtılmıştır. Vitruvius, Hermogenes'in yaptığı tapınaklarda sütun çapı ile sütun aralığı arasında bir uyum-denge olduğundan ve en çok da eustil uyguladığından bahsediyor. Burada da oran eustile uygun olarak 1:9.5 şeklinde düzenleniyor. Bu durumda tapınak, Hermogenes'in aynı yerdeki Artemis Leukophryen tapınağı öncesinde, yaklaşık İö.195'lerde yaptığı erken eserlerinden biri olmalıdır. Çünkü, eustil, başka hiçbir yerde, 2 1/ 4 şeklinde tam uygulanmamıştır

319/320 Magnesia am Mäander, Zeus
Sosipolis-Tempel
319 Grundriß (1:400);
320 Aufriß und Schnitt der
Westfront (1:150)

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

PROF. DR. VEDAT KELEŞ DERS NOTLARI
DERS AMAÇLIDIR

